

Sygn. akt III CZP 34/98

P O S T A N O W I E N I E

Dnia 2 października 1998 r.

Sąd Najwyższy Izba Cywilna
w składzie następującym:

Przewodniczący: SSN - M. Słoniewski

Sędziowie: SN - M. Wysocka

SN - K. Zawada (spraw.)

przy udziale protokolanta: M. Czarneckiej

w sprawie z powództwa J. N.

przeciwko J. K.

o zapłatę 3.000 zł

po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 2 października 1998 r.

zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Wojewódzki w W.

postanowieniem z dnia 10 czerwca 1998 r., sygn. akt II Cz [...]

do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 k.p.c.:

„Czy w razie złożenia przez adwokata lub radcę prawnego wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych bez wymaganego art. 113 § 1 kc oświadczenia strony, której jest pełnomocnikiem, o stanie rodzinnym, majątku i dochodach, obowiązkiem Sądu jest wezwanie pełnomocnika

strony o takie oświadczenie, czy też bak tego oświadczenia uprawnia do oceny, że strona nie dowiodła okoliczności uzasadniających zwolnienie od kosztów sądowych?”

p o s t a n a w i a:

odmówić udzielenia odpowiedzi.

U Z A S A D N I E N I E

Sąd Rejonowy w O. postanowieniem z 15 maja 1998 r. oddalił wniosek pozwanego, reprezentowanego przez pełnomocnika będącego adwokatem, o zwolnienie od opłaty sądowej od apelacji, wobec nie dołączenia do wniosku oświadczenia wymaganego przez art. 113 § 1 k.p.c. Przy rozpoznawaniu zażalenia pozwanego na to postanowienie Sądowi Wojewódzkiemu w O. nasunęło się przytoczone wyżej zagadnienie prawne. Wyłonienie się tego zagadnienia pozostaje w związku z nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego, która weszła w życie 1 lipca 1996 r. Zdaniem Sądu Wojewódzkiego, kierunek zmian wprowadzonych tą nowelizacją, a mianowicie dążenie do przywrócenia procesowi cywilnemu kontradyktoryjnego charakteru przemawia za zróżnicowanym traktowaniem sytuacji, w których do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych nie dołączono oświadczenia wymaganego przez art. 113 § 1 k.p.c., w zależności od tego, czy osoba występująca z wnioskiem działa samodzielnie, czy też przez pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym. Wprawdzie § 127 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 19 listopada 1987 r. w sprawie regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. nr 38, poz. 218

ze zm.) nie rozróżniając tych dwóch przypadków stanowi, iż jeżeli strona domagająca się zwolnienia od kosztów sądowych nie udokumentowała należycie swojego stanu majątkowego i rodzinnego, przewodniczący wydziału wyznacza jej odpowiedni termin do uzupełnienia tego braku pod rygorem oddalenia wniosku, chyba że sytuacja materialna strony jest sądowi znana urzędowo. Jednakże kierunek wspomnianych zmian kodeksu postępowania cywilnego czyni nieaktualnym przytoczone rozwiązanie w odniesieniu do tych przypadków niedołączenia do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych oświadczenia o stanie majątkowym i rodzinnym, w których strona działa przez pełnomocnikiem będącego adwokatem lub radcą prawnym. W przypadkach tych wniosek o zwolnienie powinien ulec oddaleniu bez wzywania do złożenia w określonym terminie oświadczenia, o którym mowa w art. 113 § 1 k.p.c. Inspiracji do takiego rozstrzygnięcia dostarcza - zdaniem Sądu Wojewódzkiego - art. 17 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Art. 390 § 1 k.p.c., mający odpowiednie zastosowanie na podstawie art. 397 § 2 k.p.c. także w postępowaniu zażaleniowym, pozwala sądowi drugiej instancji zwrócić się do Sądu Najwyższego o rozstrzygnięcie nasuwającego się przy rozpatrywaniu zażalenia zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości (o ile są spełnione inne jeszcze przesłanki, których nie ma tu potrzeby rozważać). W przepisie tym chodzi zatem o wątpliwości sądu rozpatrującego zażalenie. Winny one jednak być - na co wskazuje zwrot „poważne” - obiektywnie uwarunkowane.

Zagadnienie prawne przedstawione przez Sąd Wojewódzki nie czyni zadość wskazanej wyżej przesłance.

W drodze odstępstwa od zasady odpłatności wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych, sąd może zwolnić całkowicie lub częściowo osobę fizyczną na jej wniosek od ponoszenia w danej sprawie kosztów sądowych.

Wyjątek ten ma na celu umożliwienie dostępu do sądu osobom nie dysponującym odpowiednimi środkami majątkowymi. Urzeczywistnia zatem w pewnym zakresie, wyrażone w art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji RP oraz art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1993 r. nr 61, poz. 284), prawo do sądu.

Założeniem uregulowania zawartego w art. 113 § 1 k.p.c. jest dołączenie do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych dokumentu z dokładnymi danymi o stanie rodzinnym, majątku i dochodach wnioskodawcy, wykazującego, że nie jest on sam w stanie ponieść kosztów sądowych bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Przedłożenie przez wnioskodawcę wspomnianego dokumentu jest nieodzowną przesłanką przyznania zwolnienia od kosztów sądowych. Sąd może uznać ten dokument za wystarczający dowód nieposiadania przez wnioskodawcę odpowiednich środków majątkowych i przyznać mu zwolnienie od ponoszenia kosztów sądowych. Może też uznać, że zawarte w nim dane nie dowodzą braku odpowiednich środków majątkowych i na tej podstawie oddalić wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych. Może wreszcie zarządzić przeprowadzenie stosownych dochodzeń, jeżeli poweźmie wątpliwości co do istotnego stanu majątkowego wnioskodawcy, i wniosek rozstrzygnąć dopiero przy uwzględnieniu materiału zebranego w wyniku tych dochodzeń (art. 116 § 1 k.p.c.). Wedle pierwotnego brzmienia art. 113 § 1 k.p.c. wspomniany dokument musiał mieć postać zaświadczenia organu administracji państwowej. Obecnie, po nowelizacji dokonanej przez art. 1 pkt 12 ustawy z 13 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. nr 55, poz. 318), art. 113 § 1 k.p.c. wymaga osobistego oświadczenia wnioskodawcy, zawierającego dokładne dane o stanie rodzinnym, majątku i dochodach, wykazującego że nie jest on sam w stanie ponieść kosztów sądowych bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny.

Przy pierwotnym brzmieniu art. 113 § 1 k.p.c., unormowanie przewidziane w przytoczonym wyżej § 127 ust. 1 regulaminu, nie różnicujące - podobnie jak § 83 regulaminu wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych z 1969 r. (Dz. U. nr 37, poz. 325) - przypadków, w których osoba składająca wniosek działa sama, i przypadków, w których osoba składająca wniosek działa przez pełnomocnika będącego adwokatem, było właściwie jedynym nasuwającym się rozwiązaniem. W praktyce bowiem zdarzało się, że organy administracji państwowej odmawiały stronom wydawania zaświadczeń o stanie rodzinnym, majątku i dochodach. Po nowelizacji art. 113 §1 k.p.c. w 1990 r. ostatnio wspomniany wzgląd przemawiający za objęciem § 127 ust. 1 regulaminu obu wskazanych wyżej przypadków odpadł. Mimo to powołany przepis regulaminu nie został zmieniony i zacieśniony tylko do przypadków, w których wnioskodawca działa sam. Należy w tym miejscu podkreślić, że nie dołączenie do wniosku oświadczenia, o którym mowa w art. 113 § 1 k.p.c., nie jest uchybieniem formalnym w rozumieniu art. 130 k.p.c. Oświadczenie to bowiem stanowi wskazany przez ustawodawcę środek dowodowy, za pomocą którego ma zostać wykazana zasadność wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych. Uwzględniając fakt, że dowód ten może pochodzić jedynie od samego wnioskodawcy, jak też znaczenie instytucji zwolnienia od kosztów sądowych dla zapewnienia prawa do sądu, można uregulowanie, któremu daje wyraz § 127 regulaminu, uznać za uzasadnione w równym stopniu, tak w przypadkach typowych, gdy wnioskodawca działa sam (zob. art. 117 § 1 k.p.c.), jak i przypadkach rzadziej występujących, gdy wnioskodawca działa przez fachowego pełnomocnika. Zgodnie zatem z wspomnianym uregulowaniem, w razie nie dołączenia do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych oświadczenia, o którym mowa w art. 113 § 1 k.p.c., przewodniczący wzywa do jego złożenia w określonym terminie pod sankcją oddalenia wniosku zarówno wtedy, gdy wnioskodawca działa osobiście, jak i wtedy gdy wnioskodawca działa przez pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym.

Na wynikające z powołanych przepisów stanowisko, że w wypadku nie załączenia do wniosku oświadczenia, o którym mowa w art. 113 § 1 k.p.c., należy zawsze wezwać do złożenia tego oświadczenia w określonym terminie pod sankcją oddalenia wniosku, zmiany kodeksu postępowania cywilnego podniesione przez Sąd Wojewódzki pozostają bez wpływu. Zmiany te, w szczególności dotyczące art. 3 k.p.c., zwiększają znaczenie zasady kontrydiktoryjności w postępowaniu cywilnym - zwłaszcza w procesie, w zakresie zmierzającym do rozstrzygnięcia istoty sprawy - przez uwolnienie sądu od obowiązku gromadzenia materiału procesowego - faktycznego i dowodowego - w sytuacjach, w których taką powinność nakładała na niego norma wyrażona w uchylonym 1 lipca 1996 r. art. 3 § 2 k.p.c. Tymczasem, gdy chodzi o zwolnienie od kosztów sądowych, sytuacja jest o tyle szczególna, że ustawa określa nieodzowny dowód, bez którego nie może nastąpić uwzględnienie wniosku. Wobec tego, gdy stanowiące wspomniany dowód oświadczenie, o którym mowa w art. 113 § 1 k.p.c., nie zostanie złożone razem z wnioskiem, kwestia czy przewodniczący winien wówczas wezwać do złożenia tego oświadczenia w określonym terminie pod sankcją oddalenia wniosku, łączy się nie tyle z zasadą kontrydiktoryjności, co przede wszystkim z zasadą inicjatywy procesowej organów procesowych (por. w szczególności art. 6 k.p.c.) - czyli z możliwością podjęcia przez przewodniczącego, zgodnie z tą zasadą, działania zmierzającego do zapewnieniu postępowaniu o zwolnienie od kosztów sądowych właściwego przebiegu, tj. odpowiadającego założeniu ustawy, wedle którego dla przyznania zwolnienia od kosztów sądowych zasadnicze znaczenie ma pochodzące od wnioskodawcy oświadczenie o jego stanie rodzinnym, majątku i dochodach.

Z przytoczonych powodów na mocy art. 390 § 1 k.p.c. oraz art. 20 ustawy z 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (j.t. Dz. U. z 1994 r. nr 13, poz. 48 ze zm.) postanowiono jak w sentencji.

aw
er